

Публікація підготовлена в рамках виконання завдань наукового дослідження лабораторії дистанційного професійного навчання Інституту професійної освіти НАПН України «Методичні основи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівної, аграрної галузей та сфери послуг в умовах змішаного навчання» (державний реєстраційний номер 0122U000446, роки виконання: 2022-2024 рр.)

ЦІННІСНІ ЗАСАДИ ТА ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Оксана Субіна

кандидат педагогічних наук, доцент, провідний науковий співробітник Інституту професійної освіти НАПН України, <https://orcid.org/0000-0001-8167-539X>, e-mail: o.o.subina@npu.edu.ua

Реферат:

Актуальність: визначається необхідністю висвітлення проблематики формування і розвитку ціннісних засад взаємодії учасників освітнього процесу закладів професійної (професійно-технічної) освіти, що визначається вимогами суспільства до морально-етичних принципів соціальної комунікації та реалізації сучасної освіти в умовах змішаного навчання із застосуванням цифрових технологій та інтернет платформ.

Мета: визначити та обґрунтувати сучасні вимоги до ціннісних засад учасників освітнього процесу, а також форми і засоби їх реалізації в умовах змішаного навчання майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Методи: вивчення теоретико-методологічних джерел, законодавчих актів, нормативно-правових документів, емпіричних даних – для з'ясування сутності ціннісних засад учасників освітнього процесу закладів професійної (професійно-технічної) освіти, що розкриваються при їх взаємодії в умовах реалізації змішаного навчання при підготовці майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти; теоретичний синтез і аналіз, узагальнення та систематизація наукових підходів щодо проблематики дослідження з метою визначення сучасних вимог до ціннісних засад та етичних принципів взаємодії учасників освітнього процесу закладів професійної (професійно-технічної) освіти; формування висновків.

Результати: виділено та узагальнено сучасні вимоги та засоби реалізації ціннісних засад та етичних принципів, що відображають особистісні та громадянські позиції учасників освітнього процесу в умовах змішаного навчання майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Висновки: визначено ключові компетентності, що мають формуватися та розвиватися в системі професійної освіти при підготовці кваліфікованих робітників різних спеціальностей, виділено й обґрунтовано ціннісні засади, що відображають особистісні та громадянські характеристики в діяльності майбутніх фахівців. Розкрито сутність понять: ціннісні орієнтації, педагогічна етика, етичні принципи учасників освітнього процесу, цифровий етикет та визначені основні етичні принципи учасників освітнього процесу; розкрито умови розвитку ціннісного та діяльнісного аспектів особистості, вимоги до реалізації сучасних стратегій суспільного прогресу, а також правила етичної та ефективної взаємодії учасників освітнього процесу в кіберпросторі.

Вступ. Кожний етап розвитку суспільства визначає свої особливі вимоги до соціально-психологічної взаємодії в системі освіти і, зокрема, в системі професійної підготовки майбутніх працівників, що орієнтовані на формування необхідних для кожної спеціальності соціально-особистісних компетентностей (так званих – soft skills), а також базових здатностей, які орієнтовані допомагати кваліфікованому фахівцеві вирішувати складні завдання в умовах швидкозмінного світу.

В Законі України «Про освіту» зазначено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» (*Про освіту. Закон України, 2017*). Відповідно до визначеної мети в затверджених Стандартах професійної освіти за 2023 та 2024 роки можна виділити спільні для різних спеціальностей ключові компетентності, зокрема, комунікативну, компетентність; особистісну, соціальну та навчальну компетентності; громадянсько-правову; екологічну компетентність тощо (*Затверджені стандарти професійної освіти 2023, 2024*). Перелічені здатності спрямовані на формування важливих особистісних та громадянських ціннісних орієнтацій, що реалізуються в діяльності людини, її міжособистісних взаєминах, громадянських проявах, формують екологічну свідомість, мотивують до самоосвіти, саморозвитку, самовизначення та цілепокладання.

Джерела дослідження. Проблематика ефективної взаємодії учасників освітнього процесу є класичною парадигмою наукових розвідок з часів зародження освіти і до теперішнього часу. Ціннісні засади учасників освітнього процесу та морально-етичні принципи взаємодії в освітній галузі з різних наукових

позицій досліджували Сократ, А. Валлон, М. Гайдегер, Г. Гегель, Й.-Ф. Гербарт, В. Гумбольдт, В. Дільтей, А. Дістервег, Дж. Д'юї, Е. Дюркгайм, І. Кант, Я.-А. Коменський, Я. Корчак, А. Макаренко, М. Монтесорі, В. Сухомлинський, Дж. Сьорл, П. Фрейре, Р. Штайнер, К. Ясперс та інші світові класики. Аксіологічні підходи формування особистості в освітньому процесі розкриваються в сучасних вітчизняних дослідженнях В. Андрущенко, І. Беха, Т. Грабовської, І. Зязюна, І. Ісаєва, К. Корсака, В. Кременя, Д. Леонтьєва, О. Оксенюк, Н. Розова, Н. Светлової, І. Степаненка, О. Сухомлинської, О. Теплої, С. Хрипко, Г. Яценко та ін.

Ціннісні засади державної політики у сфері освіти та принципи діяльності учасників освітнього процесу визначені в Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (1998), «Про фахову передвищу освіту» (2019) та інших законодавчих актах нашої держави, а також таких міжнародних документах як Бухарестська декларація етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі (2004), Педагогічна Конституція Європи (2013), Рекомендація Ради Європи «Етична поведінка учасників освітнього процесу» (2015) тощо.

Мета статті полягає у розкритті та обґрунтуванні сучасних вимог до ціннісних засад учасників освітнього процесу, а також форм і засобів їх реалізації в умовах змішаного навчання майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Методи дослідження передбачають: вивчення наукових джерел, законодавчих, нормативно-правових документів, емпіричних даних – для з'ясування сутності ціннісних засад учасників освітнього процесу закладів професійної (професійно-технічної) освіти, що розкриваються при їх взаємодії в умовах реалізації змішаного навчання при підготовці майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти; теоретичний аналіз і синтез, узагальнення наукових підходів щодо досліджуваної проблеми з метою визначення сучасних вимог до ціннісних засад та етичних принципів взаємодії учасників освітнього процесу закладів професійної

(професійно-технічної) освіти; формування висновків.

Результати й обговорення. В процесі дослідження були опрацьовані науково-теоретичні матеріали, що дозволили визначити сутність таких термінів як *ціннісні орієнтації*, *основні педагогічні цінності та цінності*, *етика*, що дозволило теоретично визначити прикладні завдання педагогічної етики в сучасних умовах, а також – етичні принципи, яких мають дотримуватися всі учасники освітнього процесу. Аналіз основних принципів *нетикету та цифрового етикету* дозволив розширити визначення вимог до етики взаємодії учасників освітнього процесу в умовах змішаного навчання, що передбачає поєднання найбільш ефективних форм і методів очної та онлайн освіти.

За трактуванням, наведеним в Українському педагогічному словнику Гончаренка С. У., *«ціннісні орієнтації – вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей. Ціннісні орієнтації формуються в процесі соціального розвитку індивіда, його участі в трудовому житті. Виховання людини можна розглядати як керування становленням або зміною її ціннісних орієнтацій»* (Гончаренко С. У., 1997).

Безумовно, освіта має цілеспрямовано впливати на процес формування особистісних цінностей та ціннісних орієнтацій підростаючого покоління через застосування різних методик навчання і виховання, через особливості взаємодії з однолітками та викладачами, через вплив корпоративної культури закладу освіти тощо.

Особливу позицію при формуванні ціннісних засад здобувачів освіти займають педагоги та їхня система ціннісно-змістових орієнтирів. Морально-етичні якості педагогів, їх імідж, поведінка мають істотний вплив на формування поведінкових моделей та світогляд учнів, виступають регулятором міжособових взаємин як в учнівському колективі, так і поза його межами. В Педагогічній Конституції Європи **основними педагогічними цінностями визначаються**: «толерантність, демократія, миролюбство, екологічна безпека, права людини і солідарність, милосердя і совість, відповідальність» (Педагогічна Конституція Європи, 2013). Зазначені вимоги європейського документа ще раз орієнтують на те, що духовні цінності здобувачів освіти мають закріплюватися в їх свідомості лише осмислено, через вплив

настанов та особистого прикладу педагогів, на відміну від передавання предметних знань з різних навчальної дисципліни (*Ціннісні орієнтири сучасної української школи, 2019, с.2*).

Поняття **цінності** зазвичай тлумачиться як важливі для особистості речі, події, факти тощо (Heidegger Martin (1996) та ін.). Поняття «цінність» може також розглядатися як певний корисний предмет для задоволення потреб (Maslow A. (1999) та ін.); як мета людських прагнень (Шрейдер Ю., 1999) та ін.); як усталені обов'язкові норми (О. Краєва, 1995; Л. Орбан-Лембрик, 2003 та ін.) тощо.

У Філософському енциклопедичному словнику, зазначається, що цінності зазвичай поділяються на *нижчі та вищі цінності*. Нижчі, або матеріальні цінності, задовольняють біологічні потреби людства, а вищі цінності – духовні. Особливістю духовних цінностей є їх внутрішній, усвідомлений потенціал. Духовні цінності можуть бути релігійними, моральними, естетичними, політичними, правовими, а також – індивідуальними, колективними та універсальними. Універсальними або загальнолюдськими вважаються цінності, що є спільними для різних народів, культур тощо (*Філософський енциклопедичний словник, 2002*).

Історичний досвід розвитку людства доводить той факт, що прогресивні цивілізаційні зміни прямою мірою залежать не лише від глобальних впливів та викликів, але й, в першу чергу, від людського фактору, чинників, що характеризуються свідомим дотриманням людьми духовних цінностей як особистісних поведінкових регуляторів. В цьому контексті, спираючись на власний практичний досвід та думку науковців, які досліджували питання впливу цінних орієнтацій на суспільний розвиток, можна стверджувати, що молодь однією з перших соціальних груп реагує на зміни, що відбуваються в соціумі. Характер і направленість такого реагування напряму залежить від морально-етичних принципів та цінностей, що були свідомо сформовані в освітньому процесі підростаючого покоління, або ж від випадкових впливів, що в такому випадку зумовлюють непередбачуваність та неусвідомленість поведінки (Nguyen T. T., Deci E. L., 2016). В цьому контексті, щоб ідея виховання на духовних цінностях не нівелювалася, або ж не відмічалася як зайва формальність, варто дотримуватися вимог, визначених у змісті «Ціннісних орієнтирів сучасної української школи», згідно з якими «всі учасники освітнього процесу незалежно від віку,

знань, досвіду чи соціального стану мають відчувати необхідність самокритично оцінювати себе та самовдосконалюватися» (*Ціннісні орієнтири сучасної української школи, 2019, с.2*).

Зважаючи на важливість освітньої складової у формуванні та розвитку особистості, важливо визначити цілі, завдання, форми та методи формування ціннісних засад підростаючого покоління в українській системі освіти. В цьому контексті, цінність освіти для морально-духовного становлення кожної людини має визначатися змістовним спрямуванням системи освіти на духовні загальнолюдські цінності та орієнтації. Зважаючи, що освіта, як визначено в Законі України «Про освіту», є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави (*Про освіту. Закон України, 2017*), доречно вважати освіту однією з найважливіших життєвих цінностей людства. Водночас, виконуючи свої історично визначені завдання розвитку особистості та підготовки її до свідомої активної діяльності, система освіти поряд з предметними знаннями має бути орієнтованою на формування духовних цінностей та ідеалів, що є визначальними та затребуваними в суспільстві.

У складний, динамічний і непередбачуваний час сучасних реалій в процесі освітнього розвитку людини має формуватися інноваційна складова її особистості, психологічна готовність до змін та прагнення самостійно впливати на зміни. Такі завдання потребують здатностей оцінки буття і подій, що відбуваються, ступеня їх відповідності загальнолюдським духовним цінностям, суспільним потребам та інтересам, дотичності до власних цілей і потреб.

Питання формування та розвитку ціннісних і моральних орієнтацій людини вивчає *етика*. Сутність поняття *етика* (лат. *ethica*, від грец. *ἠθος* – звичай, вдача, характер) в електронній Енциклопедії сучасної України визначається як «система моральних норм і цінностей, що властива певній спільноті, соціальній, професійній або іншій групі людей». При цьому зазначається, що етика зосереджується на питаннях сутності та практичних проявів моралі, досліджує особливості моральних норм і цінностей, визначає моральні аспекти людської свідомості, діяльності та комунікації (*Енциклопедія Сучасної України*). Відповідно, *педагогічна етика* може

трактуватися як наука про закономірності формування та розвитку моральних норм, вимог, цінностей і принципів, що детермінуються особливостями освітньої діяльності, та реалізуються у взаєминах між педагогом і здобувачами освіти, їх батьками, адміністрацією закладу освіти, стейкхолдерами, а також у взаєминах педагогічного колективу і визначаються, насамперед, особистісними якостями учасників освітнього процесу.

За твердженням Мельничук Л. Б., – теоретично-прикладними завданнями педагогічної етики в сучасних умовах можна визначити: формування гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності, орієнтації особистості педагога на моральне виховання здобувачів освіти; виявлення чинників, що сприяють зростанню рівня моральності педагога і здобувачів освіти або, навпаки, гальмують цей процес; дослідження зв'язку між моральним досвідом здобувачів освіти та їх батьків; розв'язання проблем моральної мотивації педагогічної діяльності, її морального, матеріального стимулювання і суспільного визнання (*Мельничук Л. Б., 2021*). Комплексна реалізація окреслених завдань педагогічної етики, на нашу думку, сприятиме моральному вихованню здобувачів освіти, розвитку гуманістичних цінностей педагогічної спільноти та матиме позитивний вплив на інших учасників освітнього процесу.

В рекомендаціях Ради Європи «Етична поведінка учасників освітнього процесу» визначено 14-ть етичних принципів, яких мають дотримуватися всі учасники освітнього процесу, зокрема: добропорядність; чесність; щирість; відкритість; повага до інших; надійність; відповідальність; доброзичливість; демократичне та морально-етичне управління в освітній галузі; забезпечення якості освіти; саморозвиток та вдосконалення системи освіти; дотримання принципів інституційної автономії; міжнародна кооперація (*Document on "The ethical behavior of all actors in education", February, 2015*).

В умовах широкого застосування в освіті цифрових інформаційно-комунікаційних технологій з'являються нові вимоги до взаємодії учасників освітнього процесу в кіберсередовищі. Під час епідемії пандемії та складних обмежень, спричинених жорстокою загарбницькою війною в Україні, виникла потреба організації навчального процесу в дистанційному та/ або змішаному форматі із застосуванням мережі інтернет та комп'ютерних технологій. Практика

реалізації інтернет взаємодії зумовила визначення нових норм регулювання такої діяльності на базі морально-етичних норм і принципів живого спілкування.

Вимоги до ефективної комунікації в кіберпросторі визначаються рядом правил, настанов і принципів (Crystal, D., 2004). Правила спілкування в інтернет-просторі в науковій літературі позначаються різними термінами, зокрема такими як – *нетикет, мережевий або цифровий етикет*. Термін *нетикет* утворений за допомогою складання основ двох англійських слів «мережа» (*netiquette* – *net*) та «етикет» (*etiquette*) і вживається на позначення вимог до комунікування в чатах та інших інтернет-форумах (Chandler, D., 2011).

Правила нетікету, як переважна більшість сучасних поведінкових норм, сформувалися на основі практичного досвіду для забезпечення найбільш сприятливих умов взаємодії різних користувачів мережі. Ці норми зазвичай не відображені в законодавчих актах і не передбачають жодних стягнень, крім громадського неприйняття. Загальні правила *нетікету* були визначені Вірджинією Ші в праці під назвою «Нетікет» у 1994 р., проте залишаються актуальними навіть через 30 років. Серед важливих принципів нетікету Вірджинія Ші визначає такі вимоги: завжди бути чемними; використовувати відповідні символи на позначення емоцій; не порушувати закон; завжди посилатися на першоджерела; відповідати доречно за темою або завданням; поважати час і потреби інших людей; грамотно писати; не надсилати анонімних листів та повідомлень; допомагати іншим за потреби; уникати конфліктних ситуацій та не провокувати інших. За словами Вірджинії Ші, – основою нетікету є простота, гарні манери та ділова чемність (Shea, V., 1994). В умовах інтернет комунікації закріплюються лише найбільш конструктивні та корисні морально-етичні норми. До найбільш загальних моральних принципів можна віднести: принцип гуманізму та людяності, що втілюється у вимогах бути чемними, тактовними, коректними, люб'язними, скромними і точними; принцип доцільності дій, що зумовлює необхідність поводитися конструктивно, просто і зручно для себе й оточуючих; принцип максимальної уваги й поваги до самотності та традицій різних народів та соціальних спільнот, що надзвичайно важливо в умовах полікультурного суспільства та вільного інтернет

спілкування (Андрійченко, Ж., Близнюк, Т., & Майстренко, О., 2021).

Широке використання технологій змішаного навчання в професійній освіті дозволило визначити, що основною вимогою забезпечення ефективності навчального процесу в цифровому середовищі є дотримання етичних норм як під час навчальних занять, так і в позанавчальній діяльності. Досвід організації навчального процесу в змішаному форматі виявив питання, пов'язані з порушеннями певних етичних норм ділового спілкування учасниками освітнього процесу, на чому важливо зосередити увагу задля їх усунення. Це насамперед стосується *етики спілкування електронною поштою; етики спілкування у соціальних мережах; етики спілкування під час відео конференцій; іміджу учасників освітнього процесу під час онлайн зв'язку*. Пропонується більш детально зупинитися на кожній з названих позицій.

На сьогоднішній день *електронне листування* є однією з традиційних форм взаємодії викладачів та здобувачів освіти. Водночас, користуючись електронною поштою, деякі учасники освітнього процесу припускаються певних помилок, що порушують етику ділового спілкування. Це стосується зокрема *неграмотності, невідповідності форми й змісту написаного вимогам ділового листування, анонімності листів та повідомлень*.

Важливим ресурсом взаємодії учасників освітнього процесу в умовах змішаного навчання стали *соціальні мережі*, що останнім часом активно інтегруються в освітній процес і забезпечують (за наявності світла та інтернету) доступність, швидкість, можливість інтерактивної взаємодії. Водночас, під час комунікації в соцмережах іноді також відмічаються порушення морально-етичних норм, що можливо виправити лише через встановлення адміністрацією закладу або ж педагогом чітких правил взаємодії в зазначеному форматі, що мають бути обов'язковими для виконання всіма учасниками комунікаційних процесів.

В умовах змішаного навчання широко практикується *проведення навчальних занять у форматі відео-конференцій*, при цьому основною проблемою є змусити учнів/ студентів працювати з увімкненими камерами, що необхідно для підтримки дисципліни серед здобувачів освіти та кращої взаємодії під час навчального заняття. Працювати з вимкненою камерою дозволяється у

виняткових ситуаціях, що пов'язані з технічними перешкодами, а також, якщо аудиторія учасників заняття налічує 100 і більше осіб. Важливим етичним аспектом у цифровому освітньому середовищі є *імідж учасників освітнього процесу*. В цьому контексті мають діяти загальноприйняті етичні норми офіційного спілкування. Участь у навчальних заняттях у *форматі відео-конференції* передбачає дотримання ділового дрес-коду всіма учасниками освітнього процесу та належної підготовки робочого місця, що є обов'язковими й очевидними вимогами організації освітнього процесу.

Ознайомлення учасників освітнього процесу з правилами ділового етикету під час онлайн комунікацій сприяє покращенню якості навчальних занять, а отже – якості освіти. Студенти/ учні повинні знати про необхідність дотримуватися базових правил: реєструватися під своїм ім'ям; вмикати камеру; вмикати/ вимикати мікрофон; звертати увагу на фон екрану тощо. Перед початком роботи в онлайн форматі викладач має обговорити зі здобувачами всі організаційні питання взаємодії в інтернет мережі, які можуть виникнути. Це стосується можливих запізнь, потреби від'єднатися під час заняття, форм зворотного зв'язку, проведення обговорень навчального матеріалу та постановки запитань тощо.

Норми поведінки при організації віртуального навчального процесу мають бути такими ж як і в повсякденному житті. Кожен учасник освітнього процесу повинен дотримуватися культури спілкування, не допускати грубощів, уникати конфліктних ситуацій. Атмосфера на заняттях має бути толерантною й демократичною, що сприяє розкриттю навчального та творчого потенціалу здобувачів освіти. Беззаперечним є факт, що поведінка викладача має істотний вплив на якість засвоєння здобувачами освіти навчального матеріалу та їх самореалізацію, формує імідж педагогічного колективу, є основою корпоративної культури закладу освіти. Педагогічна етика визначає престижність викладацької праці, її соціальне сприйняття, ефективність професійного розвитку. Дотримання етичних норм всіма учасниками

освітнього є необхідною умовою ефективного перебігу процесу підготовки майбутніх фахівців.

Висновки. В результаті дослідження проблематики визначення ціннісних засади та етичних принципів взаємодії учасників освітнього процесу в умовах змішаного навчання майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти виділені ключові компетентності, що мають формуватися та розвиватися в системі професійної освіти при підготовці кваліфікованих робітників різних спеціальностей, окреслено й обґрунтовано ціннісні засади, що відображають особистісні та громадянські позиції в діяльності майбутніх фахівців. Розкриті основні етичні принципи учасників освітнього процесу та умови розвитку ціннісного та діяльнісного аспектів особистості, правила етичної й ефективної взаємодії учасників освітнього процесу в кіберпросторі. Проведена наукова розвідка дозволяє зробити висновок про те, що цінності є важливими визначальними якостями людської сутності, основним важелем реалізації соціальної взаємодії, основою сенсу людського буття. Враховуючи, що освітній процес має бути спрямований не тільки на досягнення академічної успішності здобувачів освіти, а також на розвиток духовного та практико-орієнтованого аспектів особистості (Артеменко А.Б., 2018), задля гармонійного розвитку майбутніх кваліфікованих робітників, необхідно, щоб колективна взаємодія всіх учасників освітнього процесу реалізувалася у толерантному, щирому спілкуванні, на основі таких важливих морально-етичних складових як: повага, рівність, справедливість, полікультурність, демократичність, емпатія, порядність, відповідальність, довіра, патріотизм тощо (*Ціннісні орієнтири сучасної української школи, 2019, с.4*). В умовах соціально-економічних викликів і розривів, спричинених російською загарбницькою агресією, формування та розвиток морально-етичних цінностей майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти є одним з важливих напрямів створення культурного базису для відродження та прогресивного розвитку української нації, громадянського суспільства нашої держави.

Список посилань:

Андрійченко, Ж., Близнюк, Т., & Майстренко, О. (2021). Digital етикет та комунікації: тенденції та вимоги сьогодення. *Економіка та суспільство*, (34). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-24>

Гончаренко С.У. (1997) *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь.

Затверджені стандарти професійної освіти (2023). Міністерство освіти і науки України. <http://surl.li/kellg>.

Малахов, В. А. Марушевський, Г. Б. Субботін, А. А. Єрмоленко, А. М., Годлевська, Д. М., Шибіко, В. П., Косуха, П. І., & Лісовий, В. С. (2009). Етика. In I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak ta in. (red.). *Енциклопедія Сучасної України*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. <https://esu.com.ua/article-18041>

Маслоу, А. (1999) *Новые рубежи человеческой природы*. [пер. с англ.] http://loveread.ec/read_book.php?id=76573&p=30.

Мельничук, Л.Б. (2021) *Педагогічна етика вихователя закладу дошкільної освіти та протидія булінгу: навчально-методичний посібник для студентів педагогічного факультету спеціальності 012 «Дошкільна освіта»*. Рівне : Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. Степана Дем'янчука.

Педагогічна Конституція Європи (2013). <http://surl.li/ucdx> .

Закон України «Про освіту» (2017, 5 вересня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

Подольська, Є. А. (ред.) (2018). *Смисложиттєві орієнтири освіти: на перетині філософського та соціального аналізу: монографія*. Харків : НУА.

Хайдеггер, М. (1996) *Феноменология и трансцендентальная философия ценности*. [С. Мандельбаум (перекл.)]. Киев: «Cartel».

Ціннісні орієнтири сучасної української школи (2019). Міністерство освіти і науки України. <http://surl.li/uccv>

Лісовий, В. С.(2002). Цінність. In Шинкарук, В.(ред.). *Філософський енциклопедичний словник*, (с. 707-708). Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис. <http://surl.li/uctaw>

Шайгородський, Ю. (2009). Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. *Соціальна психологія*, 4(36), 65.

Шрейдер, Ю. А. (1999) *Ценности, которые мы выбираем: Смысл и предпосылки ценностного выбора*. <http://surl.li/mbkds> .

Chandler, D., & Munday, R. (2011). *A Dictionary of Media and Communication*. Oxford : Oxford University Press.

Crystal, D. (2004). *Language and the Internet*. Cambridge : Cambridge University Press.

Document on «The ethical behavior of all actors in education», February, 2015. <http://surl.li/bhaoh>.

Nguyen, T. T., & Deci, E. L. (2016) Can it be Good to Set the Bar High? The Role of Motivational Regulation in Moderating the Link from High Standards to Academic Well-Being. *Learning and Individual Differences*, 45, 245–251. DOI: 10.1016/j.lindif.2015.12.020

Shea, V. (1994). *Netiquette*. San Francisco : Albion Books, 1994. <http://surl.li/ucczy>.

The Bucharest Declaration concerning Ethical Values and Principles for Higher Education in the Europe Region. Bucharest, Romania, 2-5 September 2004. <http://surl.li/ucepd> <http://surl.li/mbkds>

Переклад і транслітерація

Andriichenko, Zh., Blyzniuk, T., & Maistrenko, O. (2021). Digital etyket ta komunikatsii: tendentsii ta vymohy sohodennia [Digital etiquette and communications: trends and requirements of today]. *Економіка та суспільство [Economy and Society]*, (34). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-24>, [in Ukrainian].

Honcharenko S.U. (1997) *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]*. Kyiv: Lybid, [in Ukrainian].

Zatverdzheni standarty profesiinoi osvity [Approved standards of vocational education] (2023). Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine]. <http://surl.li/kellg>, [in Ukrainian].

Malakhov, V. A. Marushevskiy, H. B. Subbotin, A. A. Yermolenko, A. M., Hodlevska, D. M., Shybiko, V. P., Kosukha, P. I., & Lisoviy, V. S. (2009). Etyka. In I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak ta in.

(red.). Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Encyclopaedia of Modern Ukraine. Kyiv: Institute of Encyclopaedic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine]. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. <https://esu.com.ua/article-18041>, [in Ukrainian].

Maslou, A. (1999) Novyye rubezhi chelovecheskoy prirody [The New Frontiers of Human Nature]. [per. s angl.] http://loveread.ec/read_book.php?id=76573&p=30, [in Russian].

Melnichuk, L.B. (2021) Pedahohichna etyka vykhovatelya zakladu doshkilnoi osvity ta protydiia bulinhu: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv pedahohichnoho fakultetu spetsialnosti 012 «Doshkilna osvita» [Pedagogical ethics of the preschool educator and countering bullying: a study guide for students of the Faculty of Education, speciality 012 "Preschool Education"]. Rivne : Mizhnarodnyi ekonomiko-humanitarnyi universytet im. akad. Stepana Demianchuka [Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities] , [in Ukrainian].

Pedahohichna Konstytutsiia Yevropy [Pedagogical Constitution of Europe] (2013). <http://surl.li/ucdx> , [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"] (2017, 5 veresnia). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> , [in Ukrainian].

Podolska, Ye. A. (red.) (2018). Smyslozhyttievi oriientyry osvity: na peretyni filosofskoho ta sotsialnoho analizu: monohrafiia [Sense and life orientations of education: at the intersection of philosophical and social analysis: a monograph]. Kharkiv : NUA, [in Ukrainian].

Haydegger, M. (1996) Fenomenologiya i transtsendentalnaya filosofiya tsennosti [Phenomenology and Transcendental Philosophy of Value]. [S. Mandelbaum (perekl.)]. Kiev: «Sartel», [in Russian].

Tsinnisni oriientyry suchasnoi ukraïnskoi shkoly [Value orientations of the modern Ukrainian school](2019). Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine]. <http://surl.li/uccvh> , [in Ukrainian].

Lisovyi, V. S.(2002). Tsinnist. In Shynkaruk, V.(red.). Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopaedic dictionary], (s. 707-708). Kyiv : Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy [Hryhoriia Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine]: Abrys. <http://surl.li/uctaw>, [in Ukrainian].

Shaihorodskyyi, Yu. (2009). Tsinnisni oriientsiï v psykholohichnii strukturi osobystosti [Value orientations in the psychological structure of personality]. *Sotsialna psykholohiia [Social Psychology]*, 4(36), 65, [in Ukrainian].

Shreyder, Yu. A. (1999) Tsennosti, kotoryie myi vyibiraem: Smyisl i predposylki tsennostnogo vyibora. <http://surl.li/mbkds>, [in Ukrainian].

Chandler, D., & Munday, R. (2011). *A Dictionary of Media and Communication*. Oxford : Oxford University Press, [in Russian].

Crystal, D. (2004). *Language and the Internet*. Cambridge : Cambridge University Press, [in English].

Document on «The ethical behavior of all actors in education», February, 2015. <http://surl.li/bhaoh>, [in English].

Nguyen, T. T., & Deci, E. L. (2016) Can it be Good to Set the Bar High? The Role of Motivational Regulation in Moderating the Link from High Standards to Academic Well-Being. *Learning and Individual Differences*, 45, 245–251. DOI: 10.1016/j.lindif.2015.12.020 , [in English].

Shea, V. (1994). *Netiquette*. San Francisco : Albion Books, 1994. <http://surl.li/ucczy> , [in English].

The Bucharest Declaration concerning Ethical Values and Principles for Higher Education in the Europe Region. Bucharest, Romania, 2-5 September 2004. <http://surl.li/ucepd> <http://surl.li/mbkds> , [in English].

VALUE-BASED PRINCIPLES AND ETHICAL STANDARDS OF INTERACTION AMONG PARTICIPANTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS UNDER BLENDED LEARNING CONDITIONS FOR FUTURE QUALIFIED WORKERS IN VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTIONS

Oksana Subina

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the Institute of Vocational Education, of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-8167-539X>, o.o.subina@npu.edu.ua

---

Abstract

Relevance: The need to highlight the issues of forming and developing value-based principles of interaction among participants in the educational process of vocational education institutions is determined by society's requirements for the moral and ethical standards of social communication and the implementation of modern education under blended learning conditions using digital technologies and internet platforms.

Purpose: To identify and substantiate modern requirements for the value-based principles of educational process participants, as well as the forms and means of their implementation under blended learning conditions for future qualified workers in vocational education institutions.

Methods: The study of theoretical and methodological sources, legislative acts, regulatory documents, and empirical data to understand the essence of the value-based principles of educational process participants in vocational education institutions, which are revealed in their interaction under the implementation of blended learning during the preparation of future qualified workers in vocational education institutions; theoretical synthesis and analysis, generalization, and systematization of scientific approaches to the research problem to determine modern requirements for value-based principles and ethical standards of interaction among participants in the educational process of vocational education institutions; formation of conclusions.

Results: Modern requirements and means of implementing value-based principles and ethical standards that reflect the personal and civic positions of participants in the educational process under blended learning conditions for future qualified workers in vocational education institutions are highlighted and summarized.

Conclusions: Key competencies that need to be formed and developed in the vocational education system for the preparation of qualified workers in various specialties are identified; value-based principles reflecting personal and civic characteristics in the activities of future specialists are highlighted and substantiated. The essence of the concepts of value orientations, pedagogical ethics, ethical standards of participants in the educational process, digital etiquette, and the main ethical principles of participants in the educational process are revealed; conditions for the development of the value-based and activity aspects of personality, requirements for the implementation of modern strategies of social progress, and rules for ethical and effective interaction of participants in the educational process in cyberspace are disclosed.

Keywords: *pedagogical values, pedagogical ethics, ethical standards of participants in the educational process, blended learning, digital etiquette.*

Стаття надійшла до редакції: 03 Лютий 2024

Прийнято до друку: 31 Травня 2024